

Náray-Szabó Gábor

kémikus (Budapest, 1943. március 11.)

A kémia iránti érdeklődésem először ösztönösen nyilvánult meg, amikor négyéves koromban megettem a nagyfiúk által eldobott keserű barackmagokat. Ezekben cían van, ami a gyomromban felszabadulva akut mérgezést okozott, ezért kis híján meghaltam. Édesanyám félőrülten szaladgált velem az utcán, mert a háború

után kevéssel nem talált mentőt, sem taxit. A papa nem tudott segíteni, mert éppen a Magyar Testvéri Közösség elleni koncepciók perben rárótt börtönbüntetését töltötte.

E kaland után hosszú ideig engedelmes, jó gyerek voltam, mindössze kétszer követtem el főbenjáró bűnt. Egyszer – 1951-ben – csapatot szerveztem az osztálytársaim részvételével, ami akkoriban nem fért össze a hivatalos irányvonallal. Pár évvel később egy kijelentésemet értették úgy, hogy lazítja a kommunista rendszer logikáját, ezért hármast kaptam magatartásból.

Gimnazista koromban már egészen más kihívásokkal kerültem szembe, matematikatanárom csodálatos megérzéssel hozta ki belőlem a szenvedélyes érdeklődést tárgya iránt, ezért négy éven át szorgalmas feladatmegoldója lettem a Középiszkolai Matematikai Lapoknak. Jó eredményeim segítettek az egyetemi felvételin, Veszprémbe, majd Budapestre kerültem, ahol vegyészként szereztem diplomát 1967-ben. A kémiában akkoriban kezdett kirajzolódni az elméleti alapokon álló rend, mely

a kvantummechanikából kiindulva sikeresen rendszerezte és magyarázta az addig egymással nehezen kapcsolatba hozható jelenségeket.

Ezen a területen kezdtem kutatni, és hároméves aspirantúra, benne egyéves göttingeni ösztöndíj után 1973-ban megszereztem a kandidátusi fokozatot. Bár a Chinoin

Gyógyszergyárban kaptam állást, kihelyeztek aspiránsnak a Budapesti Műszaki Egyetem fizika tanszékére, ahol szoros barátságot kötöttem a fizikával is. 1978-ban azzal keresett meg Mészáros Zoltán, a Chinoin kutatási igazgatója, hogy vállaljam el a műszaki könyvtár vezetését, ahová a közelgő számítógépesítés miatt a területen jártas szakembert kerestek.

Elfogadtam a hívást, annál is inkább, mivel lehetőségem nyílt egy kis kutatócsoportot is létrehozni, melyben a biológiailag fontos, nagy molekulák leírására alkalmas új számítási módszereket próbáltunk kidolgozni. Magával ragadott a biológia, annak alapvető, molekuláris vonatkozásai, és nekikezdtem – a világon valószínűleg elsőként – a kvantumkémiai módszerek gyógyszerkutatói alkalmazásának. Az alapoknál kellett kezdeni, az enzimek, a szervezet vegyi gyárainak működését vizsgáltuk. Közben megszerveztem a számítógépes szakirodalmi adatbázisok szolgáltatását vállalati körülmények között, és gyakorlatot szereztem a könyvtárosi munkában, melyet most is hasznosítok. Három hónapot Los Ange-

lesben töltöttem számításaim kiteljesítése érdekében, az ottani eredményeim nemzetközi visszhangja felülmúlta legmerészebb várakozásaimat.

1990-ben elhagytam a Chinoint egy amerikai tulajdonú kisvállalkozás kedvéért, ahol egyéves tartózkodásom alatt megtanultam, hogy nem alkalmazottnak kell lenni ilyen helyen, hanem tulajdonosnak. Elbocsátásom után az ELTE Kémiai Intézetében lettem egyetemi tanár, itt egy pályázaton elnyert forrásból Böcskei Zsolt barátommal együtt létrehoztam az ország első fémhérvjekrisztallográfiai laboratóriumát. Ezzel bizonyos tekintetben édesapám nyomdokaiba léptem, mert ő volt az, aki a kristályszerkezetek vizsgálatára szolgáló röntgendiffrakciós módszert itthon bevezette.

Élénken részt vettem a szakmai közéletben, 1983-ban a Magyar Kémikusok Egyesületének főtitkára, 1990-ben elnöke, 1997-ben örökös tiszteletbeli elnöke lettem. Miután az MTA 1990-ben tagjai sorába választott, többen javasolták, hogy legyek az akkor még jelentős társadalmi befolyással bíró Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének elnöke. Szívesen dolgoztam a szakemberek nagyobb társadalmi megbecsüléséért, szívesen vettem részt a demokratizálódó közéletben.

1994-ben kapott Nobel-díjat két magyar származású tudós, és a szövetség alelnöke voltam, amikor meghívtuk őket: ismerkedjenek meg a magyar műszaki és természettudományi értelmiséggel. A fogadási ünnepségen, a Kossuth téri MTESZ-székház nagy előadótermében egy gombostűt sem lehetett leejteni, a miniszterek is a földön kucorogtak. Már eléggé ismertek a szakmai közéletben, ezért 1996-ban megválasztottak a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettesének. E tisztségemből következően 1998-ban

rám bízta az MTA Könyvtára konszolidációját, amit sikerült véghezvinnem, ezért kedves jutalomban részesültem a könyvtár dolgozóitól: megkaptam a Teleki Józsefről elnevezett érmet. 1999-ben az Oktatási Minisztériumba kerültem, ahol először a tudományos ügyek főosztályát vezettem, majd nemzetközi helyettes államtitkár lettem.

A 2002-es választások után kikerültem a minisztériumból, visszamentem az ELTE-re tanítani, és egyre nagyobb intenzitással részt vettem a Profeszszorok Batthyány Köre munkájában. 2003-ban én lettem az elnök, és minden bizonnyal ennek köszönhettem, hogy 2005-ben részt vehettem az akkor alakult Nemzeti Konzultációs Testület munkájában. Ebben az évben tettük közzé a mintegy harminc szakértő munkáját összefoglaló Szent István-tervet.

2006-ban megpályáztam az MTA Könyvtárának főigazgatói székét, azóta itt dolgozom. Nagy a kihívás, mert az informatika viharos fejlődése következtében folyamatos a változás, ezért úgy kell az újat megvalósítani, hogy közben megtartjuk a letisztult és nélkülözhetetlen régijt. Egyre közelebb kerülök a humán tudományokhoz, egyre jobban érdekel a történelem, az emberiség múltja és jövője, főként az, hogy fenntartható-e a folyamatos gazdasági növekedés.

Korábbi, a rációra és a számokra épülő gondolkodásom a humán tudományok irányában fejlődik, technokratából fokozatosan halványzöld aktivistává váltam, aki a boldogságot nem az anyagi fogyasztás folyamatos növelésében, sokkal inkább az emberi kapcsolatok kiterjesztésében és elmélyítésében, a lelki harmónia megteremtésében keresi.

Kóka Rozália

újságíró, előadóművész (Bajmok – ma: Szerbia, 1943. március 12.)

A megtisztelő és diszkrét figyelmeztetésre, hogy hónapokon belül hetvenéves leszek, megdöbbenek, egy pillanatra megtorpanok a nagy nyargalásban.

– Úristen! Még nem is éltem!

Úgy érzem, mintha az egész életem egy nagy futás lett volna, hol valami elől, hol valami után.

A Szabadka melletti Bajmokon születtem. Édesapám Kóka István asztalosmester, édesanyám Gyurcsik Mária varrónő volt. Apám bukovinai székely, édesanyám bácskai magyar volt, 1941-ben, Bácska átmeneti visszacsatolásakor, a bukovinai székelyek Bácskába telepítésekor találkoztak. 1944 októberében a visszatérő szerbek elől menekültünk Magyarországra.

1945-ben a Völgységben, Felsőnánán telepítettek le bennünket, ott éltem húszéves koromig. Ebben az alig ezerlelkes kis zsákfaluban németek, székelyek, felvidékiek éltek együtt. Már egészen kicsi gyermekként, első iskolás éveimben, mindjárt az elsős tanítónőm jóvoltából megtapasztaltam a megvetettség érzését. Megéreztem az olthatatlan gyűlöletet, amelyet az „öslakosok” a betelepített bukovinai székelyek iránt tápláltak.

Szerető, megengedő szüleim, négy évvel fiatalabb húgom, népes apai rokonságom körében nagy szeretetben, szabadságban teltek a gyermekéveim. Úgy éltem, mint egy kismadár. Énekeltem, táncoltam, vasárnap délutánoként a határban barangoltam a társaimmal, szőlősökben, erdőkben, réteken, a halastónál. Tudtam, hol érkezik az első cseresznye a faluban, hol nő a sóska, merre nyílik az ibolya, a gyöngyvirág. Ismertem a falu minden lakóját, messziről tudtam, hogy kinek a lovai trappolnak az úton, nevéen szólítottam az utcánk valamennyi kutyáját. Az enyém volt a világ!

Ha érintettek is mindazok a súlyos csapások, amelyekkel a szüleim szembesültek az ötvenes években: a beszolgáltatás, a kulákküldözés, a téeszésítés, a végrehajtások – gyermeki tudatlanságom megóvott ezek tragikus megélésétől. Nem tudtam, hogy mennyire szegények vagyunk. Nem tudtam, hogy édesanyám mennyire boldogtalan a honvágy miatt, hiszen menekülésünk után tizenhárom évig nem láthatta a szüleit, nem mehetett haza Bajmokra, a „láncos kutya” vezette Jugoszláviába.

Az általános iskolában végig jó tanuló voltam, rengeteget olvastam. Az iskolai ünnepségeken gyakorta mondattak velem verseket.

Csak most tudom, hogy milyen borzalmasakat! Olykor nem is értettem, hogy miről szólnak, de becsületből megtanultam.

Negyedikes voltam, amikor édesapámtól megkaptam életem első könyvét, Petőfi Sándor összes költeményeit. Ez volt családom birtokában a második könyv, hiszen volt egy Bibliánk is. Még ebben az évben ellátogatott a falunkba a

Déryné Színház a *Nótás kapitány* című operettel. Olyan elemi erővel hatott rám a színház, hogy néhány hét múlva összeszedtem a korombeli gyerekeket s betanítottam nekik a *János vitézt*. A forgatókönyvet Petőfi Sándor költeményéből és Kacsóh Pongrác daljátékának dalbetéteiből ollóztam össze. Krepp-papírból megvarrtam a „társulat” jelmezeit, megfestettem a díszleteket. A nagyanyámék szomszédjának kocsiszínjében rendeztem meg az előadást. Egy egész szakajtó tojás volt a bevétel.

Nyolcadikos koromban az iskolánkban előadtuk Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című darabját. Bella kisasszonyt játszottam benne. Igazgatónk, Arató Vilmos volt Pósalaki bácsi.

1956. november 4-én lettem felnőtt. Szakályhőgyészre, a falunktól tízegynéhány kilométerre lévő településre, szeretett tanító nénink esküvőjére igyekezett boldog lázban a tizenégy fős osztályunk. Ahogy a Kétyi-magaslatra kapaszkodott ki a szekerünk, egyszer csak dübörögni kezdett alattunk a föld. Szekszárd felől hömpölygő tankfolyam zárta el az utunkat. Ordítózó katonák zavartak haza bennünket. Ez az epizód, és ami utána következett kicsi köreimben is, véget vetett boldog gyermekkoromnak.

Középiskolába a szekszárdi Garay János Gimnáziumba jártam. Végig tagja voltam az iskolai néptáncegyüttesnek és táncoltam a Sárközi Népi Együttesben is. Minden tanév végén mint népi táncos részt vehettem a keszthelyi Helikon-ünnepségeken. Ott történtek életem legmeghatározóbb találkozásai. Találkoztam Kodály Zoltánnal, Illyés Gyulával, Simon Istvánnal, Veres Péterrel, akikre egész életemben mint példaképeimre tekintettem.

Kicsi koromtól tanítónak készültem. Kaposváron végeztem el a Felsőfokú Tanítóképző Főiskolát. Főiskolás éveim kezdetén Várkonyi Imre nyelvésztanárom irányításával kezdtem néprajzi gyűjtéseket végezni a bukovinai székelyek körében. Tizenkilenc évesen második díjat nyertem népmesegyűjtésemmel a néprajzi gyűjtők országos pályázatán. Akkor mintha sínre tettek volna, soha többé nem tértem le arról az útról, amelyen akkor elindítottak: Diószegi Vilmos, Morvay Péter, Domokos Pál Péter.

Tizenkét könyvem jelent meg eddig a bukovinai székelyek és a moldvai csángók körében végzett gyűjtéseimből.

Mire a tanítóképzőt elvégeztem, a szüleim és négy nagybátyám családostul Érdre költöztek, ahol 1956 után egy kis bukovinai székely közösség kezdett összeverődni.

1964-ben férjhez mentem, 1965-ben született a kislányom, Szentes Erika Csilla. 1968-ban elváltam.

Tárnokon kezdtem a pedagógusi pályámat, majd Érd iskoláiban és Diósdon tanítottam mindösszesen tizenhárom évig.

1974 és '77 között Érden, a Budai Járási Művelődési Központban, majd 1992 és 2000 között Budapesten, a Magyar Művelődési Intézetben dolgoztam népművelőként. Közben 1985–1990-ig a Kisdobos című gyermeklap főállású újságírója voltam. Úgy megkedveltem az újságírást, hogy azóta sose voltam lap nélkül. Heti Hírhozó, Zeneszó, Világlap és közel tíz éve a folkMAGazin külső munkatársa vagyok.

1971-ben alapítottam, negyvenegy évig vezettem az Érdi Bukovinai Székely Népdalkört. Sok száz előadás, szereplés van mögöttünk. Hazai és külföldi

kitüntetések sokaságát nyertük el az elmúlt négy évtized során: tíz kiváló és arany minősítés, Európa-díj és egyebek.

Az együttesi munka mellett szinte észrevétlenül elindult az egyéni előadói pályám is. 1973-ban nyertem el a népművészet ifjú mestere címet népdalénekes és mesemondó kategóriában. Ugyanabban az évben a *Szóljatok játszó, regölők* című országos forgatókönyv-pályázaton monodrámámmal első helyezést értem el, majd megnyertem ennek a versenynek az előadói nagydíját is. Ezután sorra kaptam a lehetőségeket a televízióban, az Egyetemi Színpadon és szerte az országban. ORI és Filharmónia működési engedélyt szereztem, és máig mint hivatásos előadóművész dolgozom.

1993-ban kaptam meg a népművészet mestere címet, amelyre minden más elismerésnél büszkébb vagyok.

Ha a jó Isten még megajándékoz egy ideig erővel, egészséggel, a bukovinai székelyekről öt évtizede gyűjtögetett anyagaimat szeretném kötetekbe rendezni. Sok-sok időt szeretnék az unokáimmal tölteni, velük együtt utazásokat tenni, és olvasni, olvasni, olvasni!

Káro Roubin

Árkossy István

festőművész, grafikus (Kolozsvár – ma: Románia, 1943. március 13.)

Fehér papírlapot behálózó sötét vonalak rajzolatáról dereng felém hetven szélsebesen lepergett esztendő fordulatokban bővelkedő eseménysorozata. És történik mindez a varázslatos vonal különös képességének köszönhetően, mivel a vonal nemcsak rajzot jelenthet, de vonal az írás, vonal a vándorút, vonal az országhatár, és vonal a születés pillanata, hogy az élet-halál keményen megvont fekete mezzgyéjéről akár már ne is beszéljünk.

Még az ötvenes éveket írtuk, amikor kisiskolásként megajándékozott a sors néhány emlékezetes olyan perccel, amelyet együtt tölthettem Barcsay

Jenővel, a legkiválóbb magyar konstruktivista művésszel, az erdélyi Barcsay fejedelmi család leszármazottjával, aki példás életművének aurájában maga is a magyar festő- és grafikusnemzedékek fejedelmévé lett, és akkoriban épp rokonlátogatást tett Kolozsváron Nagy Jenő néprajzkutató professzornál. Most is látom, ahogy a kis

szobába beszüremelő tavaszi fény glóriája a kopottas bőrfotelben ülő Mester alkotómunkában megfiheredett haját körbeöleli, miközben megfontolt, halk szavakkal – és ihletett gondolatainak meggyőző erejével – egy zseni pályakezdő számára a „mindenható vonal”

hatalmáról mesél. Ma már tudom: az a pillanat meghatározó volt egész jövőmet illetően. Éppen úgy meghatározó, miként azzá lett történelmi-szellemi környezetem is, amelyben felnőttem, s amely – noha azóta látványában szív-szorítóan megkopott – emlékeimben sértetlenül él tovább egykori romantikájával és titkokat suttagó hársfasorának fenséges koszorújával.

Igen, én Kolozsvár legendás Farkas utcájában nőttem fel, Erdély nagy múltú „szellemi sugárútján” a Mátyás király idejéből való, mai református templom gótikus árnyékában, a bronzba dermedt sárkányölő Szent György szobrával szemközt strázsáló ódon tanári lakások egyikében, ahol hajdanán Áprily Lajos, Kuncz Aladár és oly sok más, ma már égi utakon járó neves professzor is lakott. Ahol virágmézillatú nyáresteken, csillagderűnél, szobám kitért ablakán át a barokk orgona búgásával Bach fűgáit hozta felém a Gyalui-havasokból áradó, langymeleg fuvallat; vagy netán a szemközti ókollégium internátusának villanyoltás utáni diáksusmogását, ha már az öreg pedellus szilenciumra szólító kisharangja is estéli nyugovójára tért. Édesapám volt akkoriban igazgatója e patinás kollégiumnak, amelynek olyan diákjai voltak valaha, mint Szenczi Molnár Albert, Bethlen Miklós, Kacsóh Pongrácz, Székely Bertalan, Kós Károly, Reményik Sándor. Tőlünk balra a református parókia, jobbra a Bolyai Tudományegyetem méltóságteljes épülettömbje magasodott. És alig karnyújtásnyira, a már rég porába holt első magyar kőszínház dicsőséges emléke lebegett a Szamos-parti város történelmi légterében. (Talán ennek sugallatára lett később színészno feleségem?) Így aztán, akármerre néztem is, minden irányból a múlt, a művészet és a tudomány tömény szellemisége köszönt felém.

Művész lettem. Grafikus és festőművész.

És most, az emlékezés pillanataiban, időképek változó tónusú foszlányai villannak elém: a szabadságot jelentő gyermekkori grund határtalansága; a szellemként felbukkanó fekete automobilok árnya; vagy három száználmas munkásőr alakja, amint az út közepén, libasorban menetelve éneklük: „a béketábor legyőzhetetlen”. Emlékszem, rengeteg olajágas békegalambot rajzoltam az iskolában, bár akkor még nem sejtettem, hogy máris a nagy Picasso gondolat- és vonalvilágán nevelkedem. Aztán a Képzőművészeti Egyetem következett, hat ragyogó ifjú esztendővel Corvin Mátyás évszázados szülőházában, miközben vonalgrafikáimmal a kiadók egyre gyakoribb megbízásainak is igyekeztem eleget tenni illusztrációk, könyvborítók, plakátok, díszlet és egyéb dekorációs művek megtervezésével. A kolozsvári Utunk irodalmi-művészeti hetilap pedig, ahol grafikai szerkesztőként húsz emlékezetes és tanulságos esztendőt töltöttem el, mindennapi közelségbe hozott Erdély ragyogó író-, költő-, színész-, zenész- és képzőművész-személyiségeivel. Talán ilyen reminiszcenciák eredménye lett, hogy immár kontinensek távoli sarkaiban fellelhető képeim mellett betűkkel rajzolt köteteim is napvilágot láttak az utóbbi esztendőkből: egyik a *Világ árnya, világ fénye*, Bágyoni Szabó István író-költővel beszélgetve, majd a *Képirás, azaz A csend ösvényein*, amely fiam, Árkossy Zsolt világgjáró fotográfiaihoz fűzött vallomásaim esszécsokra.

Közben újabb és újabb képek sziluettjei körvonalazódnak az emlékezet észrevétlenül fakuló lelki fotográfiáin: tovatűnt nyarak koloritja a kalotaszegi Sztána álmosító csendjével Kós Károly Varjúvárában; vagy a Nyárad menti Mikháza hófehér kiskunyhójának de-

rengése, gomba- és szénaillatú este-ken, pislákoló Göncöl-koszorú alatt Ilával és Zsolttal hármásban, lobogó tűzvarázsánál, ezüstpatak-csobogással. Aztán egy hosszas, szívszorító küzdelem emléke kísért a dermedtségbe fojtott országhatár sorompóvonalán, hogy azt végleg hátrahagyva ismét nyugodalmasabb pillanatok köszöntenek ránk teremtett új otthonunk befogadó földjén. Gyermekkori utcám tovatűnt varázsát pedig az immár terebélyesre nőtt hársfa idézi fel óbudai kertünk szögletében, amelynek arany-sárgán mosolygó virágait nap mint nap kibomlani láthatom kisunokám világra csodálkozó tekintetében.

Ma is, mint annyi évtizeden át, a műterem oltalmában telnek ihletett perceim. Hisz ez a tér a tiszta önrendelkezés szabadon élhető hona, ahol

kakofón hétköznapjaink százalmasan eldurvult alpáriságától a szellem erős fala véd: Corelli és Mozart muzsikája, Giotto és Rembrandt látomásai vagy a Gutenberg-galaxis betűhímezésben fogant végtelen gyöngysora. Jó itt lenni. Miután e helyen emelkedhetek észrevétlenül a hívogató magasba, hal-kan, háborítatlanul suhanva a gótika, a reneszánsz és a barokk kincsekben gazdag, fennkölt tájai fölött; egyre közelebb kerülve a már felém is integető csillagokhoz, ahol egyszer majd – a valaha megteremtett legtökéletesebb műremek összképével – maga a háttartalanság szintiszta harmóniája vár.

Árvány

Marosits István

föld- és paradigmaszobrász (Szombathely, 1943. március 18.)

2012. október 15. 9 óra. Műhely-műtermem galéria részében írom e sorokat. A Kresz Géza utcára nyíló ajtaja előtt nemcsak autókat, néha még embereket is látok. Sőt a szemben lévő iskola udvarán kamaszok, fölöttük még zöldellő akác, mintha nekem intene... *Látod-e néha a múltba tekintve, mi kötött, kötözött egymáshoz minket? Szalmakötél volt, melyet a gép etetője oldott meg s utánunk eresztett... * Reggelre, a bejáratom elé az aszfalra fehér krétával egy jókora szívet rajzolt valaki. Benne: „Szeretem a munkáit” + aláírás.

Nem zavar, hogy mindenkinek nyitva vagyok. Gyermekkorom óta élek társas magányban. Az utca embere általában elfogad, észreveszem néha, ha így vagy úgy megmosolyognak. A minap

hallom, ahogy egy házbéli kisfiú újságolja az anyjának: „Anyá, van szobrászunk.” Sokadik önálló kiállításom rendezése közben valaki rákérdez: „Ki az a Marosits?” Sietve körbetépek egy szívlapát méretű dipát, és vastag zöld filccel folytatom,

ha verse nincs, csak nyersei tus-részeg toll szötte rajzait, szobrai megdermedt üstökös ürülék, a tér-idő almon átragyognak. Ott marad a falra tűzve.

Az utóbbi öt-hat év az elmaradó pályázatok, megbízatások ideje. Ez idő alatt, mintha kárpoztulásul, előbb leányomnak egy, majd fiamnak két gyermeke ajándékoz meg a nagypaság csodálatos élményével... *A teljes élet nem titok, nem öncsalások szelíd-vad dzsungelé, de feladat, és tudjuk (?!), nagyon nehéz többismeretlenes tökéletlenség, melyben egy évre sok milliárd mi néz.* Persze azért a napi munka ritkán cserélhető az unokázással. Feleségem ilyenkor is segít, mint az elmúlt 44 évben mindig... *Beteg testem terhe rajtad, rózsáimat te karóztatd, és ha jön a viharisten, szolgáljuk majd mi ketten...*

Sok szobor, rajz kívánczik még életre belőlem. Az öregséggel gyakrabban és másképpen köszön rám a múltam. Vasvár, a vasi föld bőséges útravalót adott, s a feltoluló emlékekben ma is küldi – mint egykor anyám, apám, összetartó családom – szeretetcsomagjait... *Én vagyok, anyám, ki úgy sietek, versem, mint vér serken kezemen, embert alkotni, szülni, mindig a vér segített? Hangom, tekintetem meg a szívem túlárad rajtam sajgó sejtjeimen, sosem férek többé magamba, szétfeszülnek naponta – érzem –, de a szeretet úgy nő velem, mint hajdan magzatommal a méhed. Tudod, mit kaptam tőled? Mit adtál akarva-akaratlan? Mennyi bőségét és szennyét a létnek s ráadásul a tenger magányt, melytől az is szenved, kivel megosztanám. Kimoshatom-e a világ egyetlen huzatját, s lesz-e oly gyolcs, tiszta, friss, mint miben megnőttek gyermekálmaim? Meséled néha: én is nehéz voltam, magzatnak, üvöltő újszülöttnak, szomorú gyermeknek, szelíd-vad szerelmes kamasznak. Akárhány évem van tebenned, bármennyi hulló napsalak, annyi sugárzást hordok magamban, hogy téged örökre fénybe tartsalak.*

1948-ban apánkat – ötéves voltam – elvitték. Internálták. Tegnap megváltam két festményemtől, vagy inkább színes grafikámtól. Svédországba mentek egy kis bronzommal együtt... *Ha már mindenre lesz szó, olyan nem lesz.* Befizettem végre a szövetségi tagdíjamat hátralékosul. Így megúsztam a beígért kizárást. Furcsa volt szembesülni egykori szakosztályi, etikai- és felvételibizottságvezetői munkám után, odatartozásom utolsó zálogával... *Minden megérne egy verset, minden legalább egy sort, legalább azt az egy szót, ahogy szólíthatod.*

Kitűnő érettségimét segédmunkásként kamatoztatom. Szobrokat és sített szállítok 6 Ft-os órabérben. Az igazi fizetség egy jó szoborral kettesben az autó platóján... *Minél nemesebb a mag, annál nehezebben fogan meg.* Kórházi takarítás, beteghordás, majd állatorvostan-hallgatóság után sikerül a felvételem a Képzőművészeti Főiskolára (ma egyetem). Hét év a szobrász szakon. Első önálló kiállításomat R. Gy. nyitja meg, ott áll mellettem mesterem, P. P. is. Hátra van a hetedik év a mesterképzőn, műtermet, modellt és ösztöndíjat kapok.

1971. Még soha nem voltam külföldön. Nehezen engedélyezett turistautam célja Párizs. Sem a város, sem a műkincsek nem tudnak annyira lekötni, hogy ne az „utcát” figyeljem. Így aztán az éjszakáim, az előző napi élményeim le- és megrajzolásával lázasan telnek... *Rajzaimat szobraim pókhálós árnyékából szövöm, fésülöm, és vadvirág-versekkel koszorúzom.* Feleségem öt hónapos kisfiammal itthon... *A túlsó part nem a túlélőké.* Csatlakoztam a vietnami háború ellen folyó hatalmas tüntetéshez. Az oszlatást kivárokra a somfabotot is bevetette a rendőrség. Hallottam a csontok reccsenését... *Sorakoznak a nyári

zöldek, egymásra dúsul, tolakszik a fű, a nagy multságban ujjong a sárga, s az Élet, mely a Földnek végső vigaszára hull, visszahull...* Többször is jártam a nagy SZU-ban, láttam Moszkvát, Leningrádot, Lenint... Vilniust, Jerevánt... *Sebzett korpusz dől ki a földből, megkerüli az eke, zarándok röögöket vezet hozzá és el tőle messzire. Feketében vezekel a táj.* Ma különösen gyakran gondolok görög utamra: mivé lett Európa bölcsője? És a világ? A temérdek kincs és a kiáltó nyomorúság és kiszolgáltatottság... és újra és megint csak a nyomor, a szegénység. *Kár, hogy a pipacs, mint vörös vitorlákat, szélnek ereszti szirmait.* Meghívtak egy pályázatra. Nagyon szép, sőt „királyi” feladat, akár az esztergomi Liszt-szobrom volt. Egész alakos szobor a színészkirálynőről, Ruttkai Éváról.

Martina István

Kiss Benedek

költő, műfordító (Akasztó, 1943. március 19.)

Koraérett gyerek voltam. Az az akasztói suhanc, aki ötödikesen az iskolai úttörő csapattanács elnöke lehetett, ugyanakkor hetedikesen, '56-ban az iskola diák forradalmi tanácsának elnökévé is megválasztották. De a kultúrházban a *Talpra magyart* nem szavalhattam el, mert azt a falu „intelligenciájának” prominens tagja, a fodrász Szabó vindikálta magának. Ugyanakkor mindenütt ott lebzseltem, ahol történt valami – de igazából nem történt semmi. Levertük az ötágú csillagot, s én az osztályban fölrajzoltam a Rákóczi-címert. Nagy

tenyerű első tanítóm meg behívatott az irodába. Egyedül volt, belebújva a rádióba. Sokáig csend volt, majd felém fordult és azt kérdezte, én rajzoltam-e fel a címet a táblára. Fölkészültem a pofonra, és mondtam, hogy igen. Megint hallgattunk. Aztán újból felém fordult, és letargikusan azt mondta: „Menj, Bence, és töröld le!” Pár nap múlva bent voltak az oroszok.

De nemcsak ezt a pszichológiai leckét kaptam. A forradalom leverése után, már deres kövű úton, megérkezett négy katona és egy tiszt. Magyarok voltak. Ugyanaz a négy katona, akik pár napja díszsörtüzet lőttek a Papkertben tartott falugyűlésen a forradalom győzelmére. A gyűlés után a jó akasztói polgárok majd összeverekedtek (vasárnap volt), hogy kinek a meghívását fogadják el ünnepi ebédre. Aztán visszajöttek.

Akinek a tiszt jutott, azt – osztálytársam apját – több évre elvették, köszönetképpen a jó ellátásért. Történelmi lecke!

Gimnáziumba Kalocsán jártam, az akkori I. István (igazából Szent István)

Gimnáziumba. Patinás hely, régi, öreg tanárokkal, akiktől sokat lehetett tanulni. Tantárgyakat is, emberséget is. Én mindjárt az első évben megnyertem a szavalóversenyt is, irodalmi pályázatot is. Attól kezdve költőnek tekintettek. Kollégista voltom dacára (ó, Szvétek Sándor élkollégiuma!) rá láttam a kisvárosi életre a falu után. Közben beütött a második kegyetlen téveszesítő hullám, meghalt nagyapám is, így anyámék Akasztón a még eladható földeket, szőlőt és a házat eladták, s felköltöztek Pestszentlőrincre. Én a kitűnő érettségim után mentem utánuk. Az ELTE-n előfelvett lettem, s bár minden nyáron dolgoztam (két állami gazdaságban, kőművesek mellett, szövőgyárban, az otthoni szőlőkben), úgy gondolták a hatalmasok, hogy rám fér még egy év segédmunka a Kőbányai Könnyűfémműben, belelátni a munkáséletbe is. Az is jó iskola volt, nem sajnálom.

Igazi verseket az egyetemen kezdtem el írni, ahol hamar összeverődött az *Elérhetetlen föld* alkotói közössége, s legtöbbet egymástól tanultunk. Az

egyetem elvégzése után, nagy sokára jelent meg antológiánk. Közben meg nősültem, két gyermekünk született. Másfél éves nevelőtanárkodás után (szakmunkásotthon) úgy gondoltam, megbeszélve családommal is, hogy mivel megjelent első könyvem, és sok közöletlen anyagom volt, szabadfoglalkozású író leszek. Nagy László után Utassy Józseffel Bulgáriába mentünk nyelvet tanulni és megismerkedni ottani kortársainkkal. Bár a nyelvet egyikünk sem tanulta meg, itthon később sok bolgár verset fordítottunk, én prózát is, meséket. Időközben gyerekversekkel és fordításokkal vagy harminc könyvem jelent meg. Kétszer József Attila-díjjal tüntettek ki, a Magyar Köztársaság tisztikeresztjét viselhetem, s megkaptam a Balassi-kardot is.

2010-ben megjelent összegyűjtött verseim kötete. Tagja vagyok a Magyar Művészeti Akadémiának, és nonsokára 70 éves leszek.

Kovács Tamás

vívó, sportvezető (Budapest, 1943. március 20.)

A hetvenedik születésnapon az életút cél-egyenesébe fordul az ember, hiszen ami még ezután jön, az ajándék, főleg ha ezt az ember egészségesen éli meg.

Az életemet a sport területei határozták meg: kardvívóként 10 olimpiai és világbajnoki érmet szereztem, a vívók szövetségi kapitányként, irányítással a nemzeti válogatott 91 Európa-bajnoki, világbajnoki és olimpiai érmet ért el a világvásárokon. 11 nyári olimpiai játékon vettem részt mint versenyző, versenybíró, szövetségi kapitány és sportigazgató.

Amikor megszülettem, 1943-ban, már javában dúlt a második világháború, édesapámmal – Kovács Pál, hatszoros olimpiai kardvívó, ludovikás katonatiszt – amerikai hadifogságba kerültünk nemesi származású édesanyámmal és a későbbiekben kétszeres világbajnok kardvívó Attila bátyámmal együtt, majd 1946-os hazatérésünk után megkezdődött életünk legsötétebb időszaka – kitelepítéssel és iskolai megbélyegzésekkel –, a Rákosi-korszak.

1961-ben érettségiztem a budapesti József Attila Gimnáziumban, politikai okok miatt nem nyertem felvételt a budapesti Orvostudományi Egyetemre, majd később, amikor a nemzeti válogatott tagja lettem, felvettek a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügyi szakára, 1980-ban elvégeztem a Testnevelési Egyetem szakedzői szakát.

Életemnek három meghatározó munkahelye volt: 1977–80 között a Vasas Sport Club vívószakosztályának vezetőedzője voltam, 1981–2006-ig a Magyar Vívószövetségben főtitkári, technikai igazgatói, szövetségi kapitányi beosztásban dolgoztam, majd 2007–11 között a Magyar Olimpiai Bizottság sportigazgatója lettem.

A sportban sikeresen eltöltött sok évtizedes munkámért több magas állami kitüntetésben részesültem:

1988: Munkaérdemrend arany fokozata

1992: Magyar Köztársasági arany érdemkereszt

1993: Mesteredzői cím

1996: Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje

2003: Magyar Köztársaság tisztikeresztje

2005: MOB-érdemérem

Számomra a legnagyobb ajándék a hazai és nemzetközi sportvilág tisztelete, szeretete, barátsága, jó emlékezete.

És milyen is a mai világ? Lehullt a vasfüggöny, nincsenek határok, megnyílt a világ, és sok-sok év után szabadok vagyunk! Túléljük a diktatúrát, és annyi megpróbáltatás közepette sikeres szereplője lehettem egy korszak vívósikereinek.

A legnagyobb boldogság visszatekinteni egy sikeres sportmúltra és megérkezni egészségben a hetvenedik évhez, ami nagyon felemelő érzés.

Mindig abban a hitben ringattam magam, hogy oly korban élek, amikor a sportsikereink elengedhetetlenül szükségesek nemzetünk számára!

Dunai Antal

labdarúgó, edző (Gara, 1943. március 21.)

A magyar labdarúgó-válogatott utoljára 1972-ben jutott túl az EB-selejtezőkön. A végül negyedik helyen végző csapatban játszott Dunai Antal is. Ő még az utolsó nagy generáció tagja volt, hétszer volt magyar bajnok az Újpesttel, nyert magyar kupát, háromszoros gólkirály, 326 bajnokin 202 gólt szerzett, a felnőtt válogatásban 31 meccsen kilenc gólig jutott. Egyszeres olimpiai bajnok, de ahogy meséli, lehetne háromszoros is. Játékosként hívta a Barcelona, de csak edzőként próbálhatott szerencsét Spanyolországban: dolgozott a Jerez, a Betis, a Castellón, a Murcia és a Levante kispadján is. Itthon kevesebb siker jutott neki, de 1996-ban az olimpiára vezette a magyar válogatotat. Az volt az utolsó világversenységünk.

Háromszor voltam gólkirály, átvehettem az ezüst- és a bronzcipőt a Moulin Rouge-ban meg a Lidóban, olyan klasszisok társaságában, mint például Eusébio.

A Barcelona vitt volna minket a Bene Ferivel, de disszidálnom kellett volna. Kubala László ajánlott minket, nagyon tetszett a katalánoknak a játékunk, Barcelonában megnyertük a Gamber-kupát, ott figyeltek fel ránk,

és hároméves szerződést ajánlottak. Csakhogy le kellett volna lépünk, itt hagyni a családot, egyéves eltiltás várt volna ránk, akkor már harminc közelében jártunk, inkább maradtunk.

Nem panaszkodhatok, hiszen voltam magyar bajnok és gólkirály, vb-n nem jártam ugyan, de voltam három olimpián játékosként, egyen edzőként.

Éreztem a kaput. Nem nagy gólokat lőttem, szemfüles voltam, Fazekas, Bene, Zámbo, Göröcs jól lőtt, mentem minden labdára, többnyire feleslegesen, de néha azért elém is pattant a kapufáról, a kapusról vagy egy védőről. Tudtam például, hogy Bene éles szögből is jobb külsővel rálövi, amint megindult, én már sprintben érkeztem a kapu elé. A mai játékosok másképp készülnek: meghallgatják az edzői utasítást, aztán felmennek a pályára. Egyénileg is készülni kell, ha ismered a védőt, sokkal könnyebb a dolgod. Nekem nem az edző mondta meg, hogyan lőjek gólt, magamtól jöttem rá mindenre.

Persze nem ártott a szerencse sem. Emlékszem, Valenciában játszottunk a BEK-ben az Újpesttel, Di Stefano volt az edző, délután mi még vásárolgattunk a boltokban, este viszont futballoztunk: ötször álltam szemben a kapussal, de nem tudtam gólt lőni. Volt hátra öt perc, 0:0-nál szabadrúgáshoz jutottunk, tudtam, hogy Bene rá fogja lőni. A kapus kiütötte, én ott voltam és begurítottam – tényleg a gólvonalról. Ezzel nyertünk. A Megyeri úti visszavágón 3:2-re győztünk, lőttem két szemfüles gólt. Di Stefano nyilatkozatát azóta is őrzöm: „Ez a Dunai semmit sem csinált, csak rúgott három gólt nekünk.”

Kubala László segített, és akkor, a nyolcvanas évek elején már engedéllyel lehetett menni. A harmadosztályban kaptam munkát, de ott már profik a csapatok. A Betisszel játszottunk az UEFA-kupában is. Csak sajnós már az első fordulóban összekerültünk a Benficával, pedig ha továbbjutunk, akár a Real Madrid edzője is lehettem volna.

Van, akiből én csináltam futballistát. Hipolito Rincon eredetileg a Real Madriddal volt kétszeres bajnok, de nem fért be, kölcsönadták a Betisnek, a klub pedig továbbengedte az Huelvának. Mikor szerződtek, visszakerült hozzánk, láttam, hogy futbalozni nem nagyon tud, de embertelen akarateréje van, ment, mint a rakéta. Olyan önbizalma lett az állandó játéklehetőségtől, hogy gólkirály lett, ötéves szerződést kapott, és több mint hússzor szerepelt a spanyol válogatottban. Ma is, ha összetalálkozunk, hálálkodik azért, hogy hittem benne. Játszott nálam Tendillo, aki később a Real Madrid alapembere lett, ő is sokszoros spanyol válogatott. És volt egy világbajnokom is: az argentin Brown, az 1986-os vb-döntőben ő fejelte az első gólt.

Engem Spanyolországban háromszor vittek a vállukon a szurkolók. Az első évben a Jerezzel megnyertük a bajnokságot, húszezer néző volt a harmadosztályban, a lefújás után berontottak a pályára, és körbehordoztak, mint egy torreadort. Aztán megisméltődött, amikor a Murciát benn tartottam az élvonalban. Osztályozót játszottunk a Rayo Vallecanóval, már leírtak bennünket, a sajtó arról írt, hogy ki vagyok rúgva. Mégis sikerült, amikor visszaértünk Madridból, a főtéren vártak bennünket a szurkolók, és ott vittek körbe, harmadszor pedig amikor a Murciával tizenegyedi-

kek lettünk, a stadionban volt a nagy ünneplés.

Amikor hazajöttem, azt hittem, hogy a kinti mentalitást itthon át tudom adni. Először Zalaegerszegre mentem, de nem nagyon fogadták el a spanyolországi módszereimet, és elváltunk egymástól. Voltam Veszprémben egy fél évet, és dolgoztam Debrecenben is, öt játékosom volt az olimpiai válogatottból, de valahogy addigra ők is elkényelmesedtek. Amire büszke vagyok: az olimpiára huszonnégy év után kivittem a csapatot. Az viszont bánt, hogy az olimpia után arról volt szó, hogy én leszek a szövetségi kapitány, és ugyanez a stáb nagyjából ugyanazzal a csapattal dolgozhat tovább. Lisztes, Dárdai, Lendvai, Dombi, Sándor, Mátyus, Dragóner, a három kapus, Babos, Sáfár, Szűcs, ezek mind jó játékosok voltak. Csak-hogy elnökváltás jött az MLSZ-ben, Benkő László ment, Laczkó Mihály jött, és minden megváltozott. A háttérben nagy erők mozdultak meg, és megfúrtak. Nagy kegyesen maradhattam az olimpiai csapat élén. Majd egyszer megírom ezt a történetet.

Persze nem az érdeklő az embereket, hogy ki vagy mi voltál, hanem hogy mit tapasztaltál. Én a profizmusról akarok írni, mert itthon még ma sem tudják, mi az. Én sem tudtam, kint tanultam meg Spanyolországban, a saját játékosaimtól.

*Erdei Tamás interjúja alapján
(A Mindennapi Magazin,
2008. június 22.)*

*

A másik életem. Talán azért szerettem bele a bűvészkedésbe, mert a futballpályán is imádtam és imádom a trükköket. Hogyan jött? Hát nem varázsszóra... Egy barátom káprázta-

tott el egy mutatvánnyal, régen, sőt nagyon régen: játékos-pályafutásom vége felé. Igaz, számomra úgy tetszik, mintha tegnap lett volna.

Szóval, azon nyomban megtetszett a dolog, gondoltam, tesztek egy kísérletet, vajon én is meg tudom-e csinálni. Sikerült! No, nem egyik napról a másikra, rengeteget kellett gyakorolni.

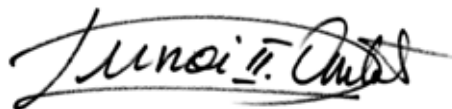
Jó érzéssel tölt el, hogy sokan örömmel veszik, ha előállok a trükkjeimmel. Azt nem jelenthetem ki, hogy egy vastag könyvet megtölthetnék velük, de akad a tarsolyomban egy-kettő. A zsebkendő eltüntetése például ujjgyakorlat, ám azt is szeretem, amikor két golyó közül az egyiket átadom egy „nézőnek”, és mire hármat számolok, megint nálam van mindkettő. Tessék? Hogy mi a recept? Sajnálom, egy jó bűvész ezt sosem árulja el...

A közönségre sosem panaszkodhattam. Sem futballistaként, sem bű-

vészként. Ami az előbbit illeti, nem egyszer megesett, hogy ötven-hatvan-ezer szurkoló előtt léphettem pályára, mi tagadás, hatalmas élmény volt. Miként az is, amikor a teljes csapat és a szakmai stáb tapsolta meg, hogy a végén csak nálam kötött ki a két golyó...

Megesett persze az is, hogy én ámultam: az ezüst- és a bronzcipőt Párizsban vehettem át, egyszer a Lidóban, egyszer a Moulin Rouge-ban. Csodás műsorral kápráztattak el minket, a fellépők között természetesen bűvészek is voltak – mit mondjak, ha módom lett volna rá, megemelem a kalapom, pardon, a cilinderem a „kollegák” előtt.

(FourFourTwo – 2010. május)

Sinkovits Péter

művészettörténész, főszerkesztő (Budapest, 1943. március 22.)

1962–67: ELTE BTK, műv.tört-magyar szak. 1966–67: az SZM gyakornoka. 1968–73: a KKI propagandaosztályán dolgozott, feladata: magyar kiállítások külföldi és külföldi egyetemes művészeti, ill. külföldön élő magyar művészek – pl. Victor Vasarely, Amerigo Tot – itthoni bemutatásának szervezése. 1967-ben a József nádor téri közösségi helyiségben Kondor Béla egyéni, majd Uitz Béla nagy grafikai retrospektív kiállítását szervezte. 1968: az

első pop-art kiállítás Lakner László, Major János, Maurer Dóra, Pásztor Gábor munkáival; Frey Krisztián kiállítása a Műegyetem Irinyi József Kollégiumában. ~ rendezte az I. Iparterv kiállítást 1968-ban, a Documenta kiállítások szervezési elveit követve 11 avantgárd művészt hívott meg. Minőségi szelekcióval az akko-

ri avantgárd művészek legjobbjainak munkáit mutatta be. Az együttes nem tekinthető klasszikus csoportkiállításnak, mert a válogatás az akkori progresszív irányzatok majdnem mindegyikére kiterjedt, így összetétele nem a stílusegységet követte. Az Iparterv nevet a kiállításnak helyet adó belvárosi építészirodáról utólag kapta a tárlat. Kiállító művészek: Bak Imre, Frey Krisztián, Hencze Tamás, Jovánovics György, Keserü Ilona, Konkoly Gyula, Lakner László, Molnár Sándor, Nádler István, Siskov Ludmil és Tót Endre. ~ 1969. májustól júniusig kéthetente a csoport tagjainak kiállítást rendez a Központi Fizikai Kutató Intézet Klubjában. Formálódik az Iparterv II. kiállítás mezőnye: kiegészül Baranyay András, Major János grafikáival és a kiállítássorozatot lezáró Szentjóby Tamás happeningjével. 1969. október 24-én nyílt az Iparterv II. kiállítás. Sinkovits a Budafoki úti kamarakiállításon az új szereplőket még kiegészíti Méhes László hiperrealista *Hétköznapi* c. képével. 1973: a *Művészet* c. folyóirat *Kitekintés* rovatának vezetője; 1986–89 között főszerkesztő-helyettes. 1989-től a *Belvedere* c. lap főszerkesztője. 1990: az *Új Művészet* lapalapító főszerkesztője. 1991-ben létrehozta az *Új Művészet* Kiadót, mely kortárs magyar művészekről szóló monográfiákat, ill. tanulmányköteteket jelentet meg. Sorozatszerkesztője a monográfiakiadványoknak, melyben Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás, Veszelszky Béla, Harasztj István, Bukta Imre, El Kazovszkij, Lakner László, Bene Géza életművét bemutató könyvek jelentek meg. A tanulmánykötet-sorozatban megjelent Passuth Krisztina, Sturcz János, Lóska Lajos, Wehner Tibor könyve és egy Csontváry írásából összeállított dokumentumkötet. ~ 1997-ben nyitotta meg a Szinyei Szalont Lossonczy Tamás új szemléletű, ábrázoló műveivel. A szalon kiállításában fontos szempont a generációs szolidaritás fenntartása, ezért az idősebb mesterektől – Lossonczy Tamás, Molnár Sándor, Keserü Ilona – Gyarmathy Tihaméron keresztül Kósa János, Wächter Dénes, Varga Patrícia Minerva, Hajdú Kinga művészekig ível ez a nemzedéki híd. Kiállításpolitikájának fontos eleme, hogy a közelmúlt jelentékeny progresszív művészeinek életműve ne merüljön feledésbe, ezért rendezett tárlatot Illés Árpád, Kontraszty László, Bene Géza, Pirk János és Futásfalvi Márton Piroska műveiből.

„A letűnt évszázad egyik legnagyobb eseményének tartom a hatvanas évek avantgardizmusának megjelenését. Egy új generáció bukkant fel, amely az egyetemes művészethez igazodott és szembefordult a pártállami konzervatív tendenciákkal. Ezeknek az új irányzatoknak serkentőjeként és irányítójaként léptem fel, amikor az Iparterv kiállításokat megrendeztem. A tárlatokon Lakner László, Keserü Ilona, Tót Endre – azóta Kossuth-díjas művészek – szerepeltek, igazolva, hogy fiatal művészként is jelentősek voltak, és kiállításuk helyes döntés volt. Pályafutásom alatt mindig fontosnak tartottam, hogy külföldi és belföldi útjaim során kizárólagosan fontos és nagyszabású kiállításokra utazzam, semmilyen más szempont nem vezérelt. Ezek tanulságairól saját lapomban, az *Új Művészet*ben rendre beszámoltam. Életem nagy része szerkesztéssel és művészeti lapírással telt el, ezt mind a mai napig nagy szeretettel és örömmel végzem.”

Fő művei: *Szüirenon*, MŰV, 1971/2.; *Bak Imre és Konkoly Gyula kiállítása a Fényes Adolf Teremben*, MŰV, 1971/9; *Minimal art*, *Képzőművészeti Almanach* 3., 1972; *A pop nemzedék másodvirágzása*, MŰV, 1977/9; *A Documenta* 6.

és a mai művészet I–II–III., MŰV, 1978/1–3.; Méhes László (kismonogr., Bp., 1980); Ludwig-jelenség, MŰV, 1983/12.; Képéhség – A nyugat-berlini Új Vadak kiállítása a Múcsarnokban, MŰV, 1984/6.; Képzuhatag – A magyar festészet új hullámai az Ernst Múzeumban, MŰV, 1984/12.; Az impressziótól a metamorfózisig – beszélgetés Molnár Sándorral, MŰV, 1986/3.; Új szenzibilitás az Eklektikában – Eklektika '85, MŰV, 1986/10.; Végtelen spirál – Interjú Max Bill-lel, MŰV, 1987/3.; Szín- és fényhátér – Beszélgetés Gyarmathy Tihamérral, MŰV, 1988/1.; Posztmodernnek és újmodernnek Kasselban – Documenta 8., MŰV, 1988/3.; Én festő vagyok – interjú Lossonczy Tamással, MŰV, 1986/6.; Egy mítosz nyomában – Csernus Tibor kiállítása a Múcsarnokban, MŰV, 1989/8.; Gyarmathy Tihamér (monogr., Bp., 1991); A tűz-korszak képei – Molnár Sándor kiállítása a Vigadóban, ÚM, 1994/6.; Önarckép torzító tükrökben – Beszélgetés Major János grafikusművésszel, ÚM, 1997/5–6.; Beszélgetés Keserű Ilona festőművésszel, ÚM, 2000/11.

Balassa M. Iván

etnográfus (Debrecen, 1943. március 28.)

Debrecenben születtem, erős tiszántúli protestáns hagyományokkal rendelkező családba, dédszülőktől felfelé számos lelkész, tanító őssel. Bár éppen apai nagyapám katolikusként született, de a református papleány nagyanyám kedvéért áttért a helvét hitvallásra, olyan sikerrel, hogy másodjára az Országos Református Szeretet-

szövetség igazgatói székéből ment nyugdíjba (először mint főjegyző). Ma is előttem van, amint jó protestáns módra, messze túl a nyolcvanon, az asztalnál ül és a Bibliát olvassa. Nem vagyok hívő ember, ám ezt az örökséget nemcsak vállalom, de büszke vagyok rá.

Születésemkor édesapám már Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeumban szolgált mint „múzeumőr” – ma muzeológusnak mondjuk –, ezt megelőzően Kolozsváron az egyetemen Szabó T. Attila professzor tanársegédje volt. A szentgyörgyi időkre természetesen nem emlékezhetek, de jó negyven évvel később, amikor egy háromszéki múzeumi összejövetelen vettem részt, egy idős asszony megszólított, hogy emlékszik még reám csecsemőkoromból! Megerősödött bennem az érzés: itthon vagyok.

Érdekes ez az érzés. Egyszer úgy adta a jó szerencsém, hogy egy hónapon belül a magyar nyelvterület szélső pontjain jártam, Felsőőrben nyugaton, keleten Zabolán, északon Felsővályban és délen Székelykevéen – és én mindenütt otthon voltam, otthon éreztem magam!

Szerencse – azt hiszem, szerencsés ember vagyok, én mindenképpen annak érzem magam.

Szerencsés helyre születtem, egy olyan családba, mely minden nehézség ellenére együtt maradt, pedig akadt az is, de édesanyám erős kézzel összetartott minket. Az otthoni szakmai indítatásom szerencsés volt, az, ahogy édesapám elindított a pályámon. Nekem nemcsak az egyetemen voltak kitűnő professzoraim, hanem ott volt ő, akitől a legtöbbet tanulhattam. És neki köszönhetem, hogy László Gyula, Györffy György, a két egyházi ember és tudós, Rajeczki Benjámin és Ujszászy Kálmán, Erdélyben az említett Szabó T. Attila, Kós Károly személyes ismerőseim lehettek.

Szerencsés voltam első és egyetlen munkahelyemmel, a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal is. Az alapítók között lehettem, egy olyan időben, amikor a már nem kevés hagyományral bíró múzeumi műfaj megújult, és a szabadtéri múzeumok a népi építéset kutatásának tudományos központjai lettek, köztük a szentendrei intézmény is. Hihetetlen lehetőségek nyíltak meg előttünk; igaz, sokszor nagyon fárasztó módon. A terepkutatás nemcsak lehetőségnek, hanem követelmény is számított, így azután valóban megtörtént, hogy szombaton még Szalafón voltam, hétfőn meg utazhattam Kispaládra – és akkor még egy-egy ilyen utazás egy teljes napig tartott! Bejárhattam az egész orszá-

got, kevés olyan hely van, ahol ne fordultam volna meg.

Abban az időben még elég nehéz volt Nyugatra utazni. A szabadtéri múzeumok ezt is megadták nekem. Elég fiatalon tagja lettem – szerencsés módon – a múzeumtípus nemzetközi szervezetének, és így a kétévente sorra kerülő összeurópai tanácskozásoknak köszönhetően Norvégiától Skócián át Írorszáig tanulmányozhattam a múzeumokat, találkozhattam és eszmét cserélhettem a kollégákkal. Csak mellesleg: a szokásos szakmai úti jelentéseken kívül sohase kellett semmiféle egyéb jelentést készítenem – úgy látszik, ebben is szerencsés voltam?

Ha már eddig és a továbbiakban is ennyit hangsúlyozom szerencsés voltomat, azért hozzáteszem a sok évtized alatt felgyűlt tapasztalatomat: a szerencse nem jön magától, ki kell érdemelni, meg kell dolgozni érte. A szakmai és a magánéletben egyaránt, az utóbbiban ráadásul ehhez társ is kell, és mondhatom, hogy házasságommal és gyermekeimmel szerencsés vagyok.

Édesapámnak és egyetemi professzoromnak, Tálasi Istvánnak köszönhetően a kutatásaim során mindig igyekeztem a jelenségeket történetileg vagy úgy is megközelíteni. Tulajdonképpen az is szerencsés volt, hogy a két szak közül, melyre eredetileg előfelvétellel felvettek az egyetemre, a magyart tartottam meg, mert így jól tudtam a nyelvészet, nyelvtörténet eredményeit is hasznosítani – a történelem meg úgyis adott volt apámnak, professzoromnak köszönhetően. Így írtam meg a múzeumi munka mellett a Kárpát-medence északi részének lakóházfejlődéséről kandidátusi disszertációm. Ennek kiadásra előkészítése során ismételten szembe kellett találkoznom azzal, hogy mennyi téves képzet kering a tu-

dományban a korai időszakok, a honfoglalás előtti idők, majd az Árpád-kor falusi viszonyairól, lakóházairól. Nem lehet, hogy a néprajztudomány csak ennyit mondjon erről! – gondoltam, és a gondolatot tett követte. Szerencsém volt, egy jó ismerős, barát vállalta, hogy ha megírok egy ilyen könyvet, Békéscsabán kiadhatja. Pont kilenc hónap telt el a könyv első sorának leírása között és aközött, hogy a nyomdában kézbe vehettem *A parasztház évszázadai* című könyvem első bekötött példányát. 1985-ben ez nem kis teljesítmény volt!

Egy másik ilyen „indulatból” született könyvem a legutóbb, 2011-ben megjelent *A székely kapu*. Itt is a hihetetlen mennyiségben megjelenő sületlenségek készítettek kutatásra, írásra. Remélem, sokakat sikerült meggyőznöm arról, hogy nincs ebben az építményben semmi „ősmagyar”, viszont az Európában másutt is előforduló kapukból alakult ki egy páratlan, sajátos és így magyar jelenség. Általában is úgy látom, hogy az a bizonyos

keleti szál nagyon vékony, annál fontosabb az, amit az általános európai, közép-európai kultúrából sajátosan és utánozhatatlanul magyarrá tettünk.

Mint ahogyan ez a székely kapuból sejthető, az utóbbi években Erdélyben kutatok. Mindig szerettem volna ezt tenni, de hosszú időn keresztül az olyan, csak feltűnően művelhető tevékenység, mint a házak felmérése, fényképezése, az ottani politika viszonyok közepette elképzelhetetlen volt. Aztán, szerencsémre, minden megváltozott, és vele egy időben a Műegyetem tanítottam egy olyan fiatal erdélyi műemlékes építészársaságot, akik „átcsábítottak”. Így azután, amikor, nem egészen önként, megszakadt a kapcsolatam a múzeumommal, volt egy olyan háttér és lehetőség, ahol tovább dolgozhatok, kutathatok. Ahol szükség van rám.

Szóval, tényleg szerencsés vagyok.

Dalau

MOLNÁR KÁLMÁN | NYELVEMLÉKEK SOROZAT (POR ÉS HAMU I.)